

Vrije ruimte

Samen anders veranderen

Henk Ovink

Maarten Hajer (directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving) roept met zijn 'Energieke Samenleving' op tot een nieuw contract tussen overheid en samenleving. Vele blogs op Ruimtevolk en andere fora spreken dit appèl na, en artikelen over de bouw, de crisis en de stilstand roepen om een kleinere, adaptievere, meer flexibeler overheid die meer ruimte laat voor initiatief van onderop. De relatie tussen overheid en samenleving verandert omdat de overheid met meer vertrouwen meer over kan laten aan die samenleving en alleen actief participeert wanneer daar aanleiding voor is. Coalities van overheden, bedrijfsleven, wetenschap en ontwerpers nemen actief en collectief het initiatief. De overheid speelt daar steeds beter op in, doet mee en maakt ruimte voor deze initiatieven. Het is nog wel wennen, maar het werkt.

Minder belasting als drijfveer voor verandering

De overheid zet dus een stap opzij en is tegelijk een actieve partner. Maar als de condities en de relaties zo veranderen, wat betekent dat dan voor de bestaande afspraken tussen overheid en samenleving? Waarom maken we niet ook ruimte om daar aan te sleutelen? We geloven tenslotte in een andere tijd, hetzij vanuit de onvrede met het huidige model, hetzij vanuit economische, ecologische of demografische noodzaak, hetzij uit idealisme of persoonlijk of publiek gewin. Minder overheid zou tenslotte ook minder belastingen moeten betekenen. Immers, waarom geld innen als daar geen dienstverlening tegenover staat? Daarbij komt dat lokale oplossingen ook lokale verdienconstructies vragen. Hier geldt niet alleen de kracht van inkomsten dicht bij de bron maar ook de democratische legitimatie. Lokale overheden leggen verantwoording af aan hun bevolking voor de investeringen die zijn gedaan met het belastinggeld van hun eigen inwoners.

Minder nationale belastingen en ruimte voor lokale heffing zijn dan het resultaat en de inzet voor de positie van overheid in de coalities die het verschil kunnen maken. Meer ruimte, meer flexibiliteit en meer eigen verantwoordelijkheid. Tegelijkertijd is dit ontwikkelproces de kans om in te zetten als verander-instrument. Daarmee kunnen we door 'trial and error', door te testen in de praktijk, de verandering en de vernieuwing versterken.

We heffen nu 94 procent van alle belastingen centraal en decentraliseren die gelden via het gemeente- en provinciefonds, en via brede en specifieke doeluitkeringen naar provincies, regio's en gemeenten. De bureaucratie die hiermee gemoeid gaat staat de effectiviteit en

efficiëntie die broodnodig is in de relatie tussen overheid en samenleving in de weg en maakt de afrekenbaarheid diffuus. De democratische en politieke samenhang tussen stemmen en belasting innen, tussen opgaven en aanpak op het schaalniveau waarop beide plaatsvinden, is evident. We stemmen daar waar we moeten betalen en daar willen we, terecht, ook de meeste invloed.

Als we echt willen dat die overheid verandert, meer ruimte maakt, terugtreedt waar ze kan en de nadruk legt op de lokale en regionale kracht, dan moeten de inkomsten van die nationale overheid omlaag en moet de heffing kunnen worden verlegd naar het lokale en regionale niveau. Niet minder belasting als populistische uitkomst, maar als drijfveer voor verandering. Willen we echt dat de overheid verandert, dan moet je beginnen om de kraan dicht te draaien. Alleen dan kan een bezuiniging ook werkelijk leiden tot vermindering en verandering in plaats van tot verplaatsing van overheidsaandacht. Wanneer we expliciet ruimte willen geven aan de lokale en regionale ontwikkelkracht, dan moeten gemeenten, liefst in regionale samenwerkingen, in staat worden gesteld zelf belasting te heffen in plaats van deze doorgesluisd te krijgen van de centrale overheid via gemeentefonds en brede dan wel specifieke doeluitkeringen.

Meer regionale vrijheid voor gemeenten om eigen inkomsten te genereren biedt nu juist ruimte voor vernieuwing van het failliete verdienmodel van de huidige ruimtelijke ontwikkeling. De lokale overheden hebben daarmee weer de mogelijkheid om geld in die opgaven te investeren, andere geldstromen te combineren en investeringen van jaar op jaar te programmeren. Daarbij is de vraag legitiem of het de gemeente of de regio, als samenwerkingsverband van gemeenten, moet zijn die ruimte krijgt voor een heffingsgebied. De laatste is de lastigste maar wellicht de beste. Dan passen inkomsten ook echt bij de schaal waar de opgaven spelen, en dus bij de schaal waar de opgaven worden gemaakt. Dit model dwingt tevens tot een goede regionale programmering en planvorming gekoppeld aan de investeringsmogelijkheden. Zonder samenwerking geen middelen en ook geen 'verkeerde' oplossingen.

Ruimte geven met vertrouwen voor decentrale verdien capaciteit, maar ook met een beperkt aantal heldere kaders gericht op een duurzame toekomst waarin samenwerking centraal staat. Het is de regionale samenwerking van overheden met de markt, de samenleving, met ontwerpers en ondernemers die garant staat voor innovatie én realisatie.

Henk Ovink (henk.ovink@minienm.nl) is Senior Secretary van de Donovan Hurricane Sandy Rebuilding Task Force / US Department of Housing and Urban Development.